

וכיון שכן, הניחא לרבי אליעזר, שענני הכבוד היו, מובן מנין למדנו שיש לעשות את הסוכה מדבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ. אלא לרבי עקיבא, וסוכות ממש עשו להן, מאי איכא למימר?

כי אתא כאשר בא רב דימי מארץ ישראל לבבל, אמר בשם רבי יוחנן מקור אחר להלכות אלו:

אמר קרא "חג הסוכות תעשה לך", ונדרשת המילה "חג" לקרבן חגיגה. מקיש הכתוב סוכה לקרבן חגיגה.

מה קרבן חגיגה, הוא דבר שאינו מקבל טומאה, וגידולו מן הארץ [בהמה נחשבת לדעת רבי יוחנן כדבר שגידולו מן הארץ, הואיל והיא ניזונית מן הארץ, וגדילה ממנה]. (206) אף סוכה, דבר שאינו מקבל טומאה, וגידולו מן הארץ.

ומקשה הגמרא: אי כדבריך, שאתה למד יב-א הלכות אלו מקרבן חגיגה, אם כן יש לך ללמוד: מה חגיגה בעלי חיים, אף סוכה נמי בעלי חיים דוקא, ולפסול כל סוכה שאינה עשויה מבעלי חיים. והואיל ובמשנה מבואר שלא צריך לעשות את דפנות הסוכה מבעלי חיים דוקא, ודאי לא למדים את הלכות הסוכה מחגיגה.

כי אתא רבין אמר רבי יוחנן לימוד אחר: אמר קרא "חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים, באספך מגרנך ומיקבך".

ודרשו חכמים: בפסולת גורן, שהן הקשין הנפרדים מן השיבולים על ידי הדישה, ובפסולת יקב, זמורות ואשכולות ריקנים, הכתוב מדבר שייסך בהם. והם גדלים מן הארץ, ואינם מקבלים טומאה, לפי שאינם "אוכל".

ומקשה הגמרא: אדרבה, מנין לך שבפסולת

מצרים, בלא ישוב ונחלה. ומתוך כך תתנו הודאה למי שנתן לכם נחלה ובתים מלאים כל טוב, ואל תאמרו בלבבכם כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה".

ועיין עוד בטור אורח חיים סימן תרכ"ה, שהארץ לבאר את טעם המצוה. ועיין ב"ח שם, והרחבת הדברים בילקוט מפרשים.

עוד כתב הטור: לא נצטיינו לעשות סוכות בימי ניסן אף על פי שאז יצאנו ממצרים, לפי שהם ימות הקיץ, והרבה אנשים עושים להם סוכות לצל, ואין כאן היכר לשם מצוה. לכן צוה הקב"ה לעשות את הסוכות בחודש תשרי, שהוא זמן גשמים, שיראה לכל שלשם מצוה אנו עושים.

206. כך פירש רש"י. ולשיטתו, לדעת רבין אליבא דרבי יוחנן מותר לסכך בעורות בהמה, הואיל והם נחשבים כדבר שגידולו מן הארץ. אבל התוספות כתבו, שבעלי חיים אינם נחשבים כגידולי קרקע ממש, ולגבי דבר היוצא מן הארץ ממש, הם אינם נחשבים גידולי קרקע. ודקדק הערוך לנר מדבריהם, שגם לדעת רבין אמר רבי יוחנן אין לסכך בעורות בהמה, היות ואין הם גידולי קרקע כפסולת גורן ויקב. ומכל מקום כתב רש"י, כיון ששיטת רבי יוחנן נדחתה בגמרא, אין לסכך בעורות בעלי חיים אלא בדבר הצומח מן הקרקע ממש.

גורן ויקב הכתוב מדבר, ואימא גורן עצמו הקשין עם השיבולים, (207) ויקב עצמו אשכולות עם הענבים, שדברי מאכל הן, ובהם אמרה תורה לסכך?!

אמר רבי זירא: על כרחך אתה למד שאין הכתוב מדבר בגורן ויקב עצמן, אלא בפסולת גורן ויקב. שכן "ויקב" כתיב כאן, והיינו שכבר נעשה היין, והרי אי אפשר לסכך בו ביין, אלא ודאי אמרה תורה, לסכך בפסולת הנותרת לאחר עשיית היין.

מתקף לה רבי ירמיה: וכי אי אפשר לסכך ביין? ואימא "ויקב" היינו יין קרוש, קפוא, הבא משניר [שם מקום], שהוא דומה לעיגולי רבילה [תאנים מיובשות] ואפשר לסכך בו? (208)

אמר רבי זירא: הא מלתא הוה בידן, עד עתה היינו סבורים שטעם משנתנו הוא מן הפסוק הנזכר, ואתא רבי ירמיה ושרא ביה נרנא [קצצה בגרזן], שהשיב תשובה ניצחת.

רב אשי אמר: עדיין ניתן ללמוד הלכות אלו מעצם משמעות פסוק זה. שהרי הכתוב אומר, "באספך מגרנד", ומשמע, שאתה אוספו ונוטלו מן הגורן. והיינו, שהגורן הוא העיקר, וממנו אתה אוסף את הפסולת, ולא גורן עצמו. וכן "באספך מיקבך" פירושו

שאתה אוספו מן היקב, ולא יקב עצמו.

רב הפרא אמר, הלכות אלו, שאין הסיכוך כשר אלא בדבר שגידולו מן הארץ ואינו מקבל טומאה, יש ללמוד מהכא:

שנאמר [נחמיה ח], "וביום השני נאספו ראשי האבות וגו', וימצאו כתוב בתורה, אשר ציוה ה' ביד משה אשר ישבו בני ישראל בסוכות וגו', ויעבירו קול וגו' לאמר, צאו החר, והביאו עלי זית ועלי עץ שמן, ועלי הדם ועלי תמרים, ועלי עץ עבות, לעשות מהן סוכות". (209)

ולא לחינם נקט הכתוב את כל המינים האלו, אלא ללמדנו בא, שרק מינים כעין אלו, שגידולם מן הארץ ואין מקבלים טומאה, כשרים לסיכוך.

ומפרשת הגמרא את דברי הכתוב, מדוע נקט גם עלי הדס, וגם עלי עץ עבות, הרי היינו הדס, היינו עץ עבות, דבר אחד הם, שהרי הדס הוא הנקרא בלשון המקרא "עץ עבות" על שם עליו המורכבים זה על גבי זה, כמין עבותות ושרשרות?!

אמר רב הפרא: על שתי מצוות דיבר הכתוב, הדם שוטה, שאין עבותו עשויה של שלוש שלוש עלין, לסיכוך הסוכה [שהרי

207. כך פירש רש"י. ומבאר הערוך לנר: הטעם שכתב רש"י, "קשין עם השיבולים", ולא רק השיבולים עצמן, משום שאי אפשר לסכך בהן, הואיל ואינם עומדים בפני עצמן.

208. בחתם סופר הקשה: הרי יין קרוש אינו מקבל טומאה כמבואר בר"ש [טהרות פרק ג משנה ב], לפי שאינו לא אוכל ולא משקה, ואם

כן מדוע יהיה פסול לסיכוך, הרי אינו דומיא דפסולת גורן ויקב?!

ותירץ בדוחק, שקושיית הגמרא היא רק מגורן, דהואיל וביקב מצינו יין קרוש, כמו כן בגורן יש לפרש בחיטין עצמן המקבלות טומאה.

209. ובהמשך הפרשה שם נאמר: "ויצאו העם, ויביאו ויעשו להם סוכות איש על גגו,

פסול הוא לנטילת לולב, ועין עבות, כלומר הדס משולש, למצות לולב.

מתניתין:

עתה מביאה המשנה אופן, שבו אפילו סיכך את הסוכה בסכך כשר, הסוכה פסולה:

חבילי קש וחבילי עצים, חבילת קורות האגודים יחד, **וחבילי זרדין** — ענפים דקים, אף הם מן המינים הכשרים לסיכוך, שהרי אינם מקבלים טומאה וגידולם מן הארץ, **אין מסככין בהן**, הואיל ואגודים יחד כחבילה.

וטעם הדבר יתבאר בגמרא.

וכולן, כל אותן חבילות שהוזכרו, שהניחם על גבי הסוכה בעודם אגודים, ולאחר מכן **התירן עליה**,⁽²¹⁰⁾ הרי הן **כשרות לסיכוך**.⁽²¹¹⁾

וכולן, כל הפסולים ששינינו בסכך, דהיינו, דבר שהוא מקבל טומאה, או שאין גידולו מן הארץ, או סכך האגוד בחבילה, הרי אלו **כשרות לדפנות**. כי פסולין אלו נאמרו על "סוכות", וסוכה הכתובה בתורה אינה אלא סכך, ולא הדפנות,⁽²¹²⁾ שעל שם הסכך קרויה סוכה.

פסולה. ואם היה הסיכוך הרבה מהן, או שקצצן כשרה. ונחלקו בגמרא, האם הקציצה לבד מכשירתו, הואיל ו"קציצתו זוהי עשייתו", ואין כאן חסרון של "תעשה ולא מן העשוי", או צריך להסיר את הסכך ולשוב ולהניחו לשם סוכה.

ובראשונים דנו, האם גם במשנתנו תלוי הדין באותה מחלוקת. לדעת התוספות [עמוד ב ד"ה אין מסככין בהם] והריטב"א, בנידון דידן לא צריך לשוב ולענוע את הסכך, הואיל והתרת החבילות נחשבת כענוע.

אבל **המכתם** הביא בזה שלוש שיטות בראשונים:

א. יש הסוברים שאף במשנתנו צריך נענוע לדעת הסוברים כן לעיל.

ב. ויש שכתבו כדברי התוספות והריטב"א, שהתרת החבילות הרי היא כענוע.

ג. ויש שכתבו, שרק בפסולי הסכך מדאורייתא צריך נענוע כדי להכשירם, אבל חבילי קש וחבילי עצים שפסולים רק מדרבנן משום גזירת אוצר, אינם צריכים נענוע כדי להכשירם. ובטעם הדבר ראה ילקוט מפרשים.

212. ואף שאת מנין הדפנות ילפינן לעיל [דף ו

ובחצרותיהם ובחצרות בית האלוהים". והקשו האחרונים, הרי בספרי [דברים טז כא] על הפסוק, "לא תטע לך אשירה כל עץ" מבואר, שאפילו נטיעה של מצוה אסור לעשות בעזרה, ולכן אפילו סוכת החג אסור לעשות שם, ואם כן, איך עשו סוכות "בחצרות בית אלוהים"!? ובספר הערות להגרי"ש אלישיב כתב לישיב, על פי דברי הראב"ד במסכת תמיד, שהאיסור "לא תטע לך אשירה", הוא דוקא בנטיעת קבע, אבל נטיעת עראי מותרת. ולכן סוכת החג שהיא דירת עראי [לדעת חכמים], מותר לעשותה בעזרה.

210. הגרסא לפנינו היא: "וכולן שהתירן", וכן היא גרסת הרי"ף והרא"ש. ולפי זה הביאור הוא, שכשהניחן על גבי הסוכה היו החבילות אגודות, ורק אחר כך התירן. וכן פירשו התוספות, על אף שגרסו, "ואם היו מותרות", דמשמע שכבר היו מותרות קודם שהניחן על גבי סוכתו. ועיין רש"ש.

211. לעיל דף יא א שינינו: הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסוס וסיכך על גבה,

גמרא:

וטעם **חדא** מן המשניות האלו פירש לי: דמדאורייתא סוכה כשרה היא, וכל פסולה הוא רק מדרבנן, **משום גזרת אוצר**.

כלומר, אם נכשיר סוכה זו לעולם לא יעשה אדם סוכה, אלא ילך ויאכל וישן באוצר התבואה שלו, שלא נעשה מעולם לשם צל, ואין זו סוכה כלל אלא כבית בעלמא. (213) לכן גזרו חכמים ופסלו סוכה זו, אף שעשאה לשם צל, שמא ישן גם במקום שלא עשאו לשם צל. (214)

חדא — וטעם משנה שניה פירש לי שפסולה היא מדאורייתא, **משום "תעשה**

אמר רבי יעקב: שמעית מיניה דרבי יוחנן תרתי, כלומר, שמעתי ממנו את הטעם של שני פסולי סכך השנויים במשניות בפרק זה: **חדא**, טעם **הא** שבמשנתנו, שאין מסככין בחבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדין.

ואידך טעם, מה ששינונו במשנה להלן: **החוטט בגדיש לעשות לו סוכה**, כלומר, הנוטל מן העומרים בגדיש למטה סמוך לארץ, ועושה בו חלל כשיעור הכשר סוכה, כך שנמצא הסכך עשוי מאליו, **אינה סוכה**.

הטעם של "תעשה ולא מן העשוי" רק כשנמלך על חבילותיו ומשנה את יעודם לשם סיכוך, היות ועתה "סכך" הן, אלא שפסולין לסיכוך מדין "תעשה ולא מן העשוי", הואיל והיו פסולין בשעת עשייתן.

אבל כשיושב באוצרו שלא נמלך עליו לסיכוך, אף ללא דין "תעשה ולא מן העשוי" יש לפסול את הסוכה, לפי שעדיין פסולה עליה, שכן לא יחד את הסכך לצל ואין כאן סוכה כלל. [אבל בריטב"א משמע שלמד אחרת, ועיין ילקוט מפרשים].

214. כן כתב רש"י בביאור גזירת אוצר, להוא אמינא בגמרא שלא ידענו איזו משנה פסל רבי יוחנן משום גזירת אוצר. אבל למסקנת הגמרא שגזירת אוצר נאמרה על משנתנו, פירושה הוא, שאסרו חכמים לשבת אפילו תחת חבילות שהניחם על גג הסוכה לשם סכך, שמא ישב תחת חבילותיו גם כשלא הניחם לשם סכך ונמלך עליהן לסיכוך. ועל כן, אם אין רגילות לתת לאוצר חבילות אלו שהוא יושב תחתיהן, אין בהן משום גזירת אוצר. וכן כתב רש"י בד"ה והתורה אמרה, ולהלן יג ב ד"ה מסככין

[ב] מ"בסכות בסכת בסכות", אין ללמוד משם כי גם הדפנות נקראות בשם "סוכה", לפי שאין הלימוד שם ממשמעות הכתוב, אלא מיתור הפסוקים [רש"י].

ודקדק המהרש"א לעיל [ז ב] מדברי רש"י אלו, שלדעת רבי יאשיה שם, הסובר שגם דפנות הסוכה קרויות "סכך", ומשום כך הצריך שיהיו הדפנות צילתן מרובה מחמתן, [ולמד זאת מפרוכת המסך "דמחיצה היא וקרייה רחמנא סככה"], הוא הדין שצריך שיהיו הדפנות עשויות מפסולת גורן ויקב כסך. שהרי לדבריו מנין הדפנות לא נלמד מיתור הפסוקים לבד, אלא ממשמעות הכתוב, שכן גם דפנות הסוכה קרויות סכך. ולכן לדבריו יש לעשות את דפנות הסוכה מדבר שאינו מקבל תומאה וגידולו מן הארץ.

213. רש"י לא הזכיר כאן פסול "תעשה ולא מן העשוי", אלא כתב, ש"אינה סוכה כלל והרי היא כבית".

ואילו להלן, לגבי חבילות שהונחו על הסוכה שלא לשם צל ונמלך עליהן לסיכוך, אמרו בגמרא, שטעם הפסול הוא משום "תעשה ולא מן העשוי". ומבואר, שלדעת רש"י צריך את

ולא מן העשוי".

ולא ידענא, בהי מינייהו באיזו משנה הפסול הוא מדרבנן, ומשום גזירת אוצר, ובהי מינייהו פירש שהפסול הוא מדאורייתא, משום "תעשה ולא מן העשוי". (215)

אמר רבי ירמיה: נחזי אנן, נתבונן בדברים, ונדע באיזו משנה הפסול הוא מדאורייתא, ובאיזו מדרבנן;

דהרי אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: מפני מה אמרו חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדין, אין מסככין בהן,

משום שפעמים שאדם בא מן השדה בימות החמה בערב, וחבילתו על כתפו, ומעלה ומניחה על גבי פרכתו שעשה בשביל מקנהו לכל ימות השנה, כדי ליבשה ולאוגרה להסקה בימות החורף הקרים, ולא הניחה

שם לשם צל, וכשהגיע החג, נמלך עליה, ומשנה את יעודה של החבילה שתהיה לסכך.

וסוכה זו פסולה הואיל והתורה אמרה "תעשה", ודרשו חכמים: "תעשה", ולא מן העשוי בפסול. וכיון שהניחה שם שלא לשם צל אלא כדי ליבשה, אין זו סוכה, ולכן עתה שמשנה את יעודה של החבילה, נמצא הסכך עשוי מאילו. לכן גזרו חכמים שלא לסכך את הסוכה בחבילות, אפילו אם מניחן על גבי הסוכה לשם סוכת החג, שמא לא יסכך סוכתו כלל, ויסמוך על אותן חבילות שהניח עליה ליבוש. וחבילות אלו פסולות לסיכוך מדאורייתא, משום "תעשה ולא מן העשוי".

ואם כן למדנו, מדהא — משנתנו הפוסלת סיכוך בחבילות, הוא משום גזרת אוצר, על כרחך, הא — במשנה השניה — של החוטט בגדיש, טעם הפסול הוא משום "תעשה ולא

בהן.

וכן מבואר בירושלמי, ששיעור החבילה הפסולה לסיכוך, הוא דוקא כשיש בה כ"ה קנים. לפי שהגזירה שייכת רק בחבילה שרגילות בני אדם להביאה מן השדה ולהניחה על גבי הסוכה, ואין רגילות להביא מן השדה חבילה הפחותה מכ"ה קנים.

215. הקשה הפני יהושע: מה הסתפק רבי יעקב, הרי בשני המקרים שייכים שני הפסולים, גם "תעשה ולא מן העשוי", וגם "גזירת אוצר"? שהרי בחבילי עצים, אם הניחם לשם סוכה, הסוכה פסולה משום גזירת אוצר, ואם הניחם ליבוש, הסוכה פסולה מדאורייתא, משום תעשה ולא מן העשוי. וכמו כן בחוטט בגדיש, אם רק חוטט את הגדיש ולא עשה דבר בכדי להכשיר

את הסכך, הסוכה פסולה מדאורייתא משום "תעשה ולא מן העשוי". אבל אם נענע את הסכך כלפי מעלה, הסוכה פסולה רק מדרבנן, משום "גזירת אוצר", כמבואר להלן בגמרא. ואם כן מהי הנפקא מינה כיצד נפרש את דברי רבי יוחנן?!

ותירץ הפני יהושע, על פי דברי הריטב"א, שבחבילין יש יותר מקום לגזור גזירת אוצר מבחוטט בגדיש, לפי שמקרה זה מצוי יותר, ויש יותר לחוש שמא יעשה כן. וכך משמע בלשון הגמרא, "פעמים שאדם בא מן השדה בערב", ומשמע, שרגילות היא. ולכן, אם נפרש את דברי רבי יוחנן שבחבילין הפסול הוא דרבנן, משום גזירת אוצר, יתכן שבחוטט בגדיש כלל לא גזרו חכמים גזירת אוצר. אבל אם נפרש, שלרבי יוחנן בחוטט בגדיש טעם הפסול הוא משום גזירת

מן העשוי".

"תעשה ולא מן העשוי" הוא דאיכא לפוסלה,
ואילו משום גזרת אוצר ליכא?

ורבי יעקב שנסתפק בזה, על אף שהדברים מפורשים בדברי רבי יוחנן עצמו, הוא משום שהך דרבי חייא בר אבא לא שמיע ליה.

אמר [תמה] רב אשי על דברי רבי יוחנן, (216) המפרש שבמשנתנו הסוכה פסולה מדרבנן, ואילו במשנה של החוטט בגדיש, הסוכה פסולה מדאורייתא:

וכי אטו, המשנה של חבילי קש וחבילי עציב, רק משום גזרת אוצר איכא אפשר לפוסלה, ואילו משום "תעשה ולא מן העשוי", ליכא?

הרי גם את משנתנו אפשר לפרש באותן חבילות עצמן שהניחם ליבוש, ונמלך עליהן, (217) ושינה את יעודם לסיכוך. ולכן פסולה הסוכה מדאורייתא, משום תעשה ולא מן העשוי?!

וכמו כן המשנה של החוטט בגדיש, משום

יעודן לסיכוך, עדיין פסולים הם מדאורייתא משום "תעשה ולא מן העשוי"?! ומשום כך הגיהו את דברי רש"י, וגרסו: "דנמלך עליהן". [הגהות רבי יצחק איזיק חבר, ומראה כהן].

והוצרך רש"י להוסיף שנמלך עליהן לסיכוך, כי לולי זאת לא היה צריך לפוסלם מדין "תעשה ולא מן העשוי", אלא משום שלא יחדן לצל ואין עליהם שם סכך, וכמו שנתבאר לעיל.

218. התוספות מחקו את המילים "לכתחילה ובדיעבד", הואיל ולדעתם אפילו אם הפסול הוא רק מדרבנן, הסוכה פסולה, ואינו יוצא בה ידי חובתו מדרבנן אפילו בדיעבד.

וכתב הערוך לנר, שאף אם האמת כדבריהם, אפשר לגרוס "לכתחילה ובדיעבד".

אוצר, כל שכן בחבילין יש לפסול מטעם זה, אפילו הניחם לשם חג.

216. רש"י ד"ה אמר רב אשי כתב: "אדרבי יעקב מתמה". והוא דבר תמוה, כי מה יש להקשות על דברי רבי יעקב?! וכתב המהרש"ל, שדברי רש"י הן לאו דוקא, וקושיית רב אשי היא לרבי יוחנן. וכן נראה בדברי רש"י בד"ה תעשה ולא מן העשוי, שכתב, "ומהיכא שמע רבי יוחנן דמתניתין דהכא לאו מדאורייתא קאמר". הרי שהקושיה היא לרבי יוחנן.

217. לשון רש"י לפי הגרסא המובאת בספרים שלנו: "דלא נמלך עליהן לסיכוך". ותמהו האחרונים: הרי גם כשנמלך עליהן ומשנה את